

**“BOBURNOMA” ASARIDAGI TILGA OID ILMIY-BADIIY TOPILMALAR***S. Baxriddinova*<sup>1</sup>*(Ilmiy rahbar: Rustamova Shaxnoza Aripovna)**Annotatsiya:*

Ushbu maqolada o'zbek mumtoz adabiyotining shoh va shoiri Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asari va shu asardagi tilga oid ilmiy-badiiy topilmalar, xalq maqollari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Asar mumtoz va tarixiylik ahamiyatiga egaligi bois kitobxonlar, filologlar uchun adabiy jihatdan eng muhim o'ringa ega.

*Kalit so'zlar:* Boburnoma, Zahiriddin Muhammad Bobur, ilmiy- badiiy topilmalar, xalq maqollari, adabiy, tarixiy, mumtoz, frazeologik birliklar

*doi:* <https://doi.org/10.2024/1drrcn40>

Insoniyat tarixi uzoqqa borib taqaladi bir necha ming yil. Bu million yillar davomida, ko'plab tarixiy shaxslar dunyo taraqqiyotiga hissa qo'shgan. Biroq, ularning hammasi ham bajarilgan barcha ishlari to'liq o'rganilmasdan qolmoqda. Ulardan biri Zahiriddin Muhammad ko'proq Mirzo Bobur sifatida tanilib Hindistondagi imperiya qura olgan qo'mondon, sarkarda va shoir bo'lib tanilgan. Lekin o'tmish sahifalarida uning yana ko'plab sifatlar egasi bo'lib u nafaqat hukmdor, balki mahoratli jangchi, sportchi, yozuvchi va oshiq tabiat egasi bo'lgan. Biz sahifalarni varaqlar ekanmiz "Boburnoma"da o'zi haqida yozadi orzular va qo'rquvlar, fikrlar va harakatlar, biz bilan odamning oldida ekanligimizni tushunib olib bezab turgan eng mukammal insoniy fazilatlar haqida bayon etadi. Boburning tabiatiga qiziqish dunyo olimlarini uning yangi fazilatlarini va uning asarlarini o'rganilmagan qirralarini maqola va ilmiy ishlarda ko'rishimiz mumkin.

Zahiriddin Muhammad Bobur - shoh va shoir, vatanidan yiroqda zahmat chekkan, ammo o'zga yurtlarni obod qilgan yurtning dilbandi. Biz Boburni uning bizga qoldirgan ma'naviy xazinasini orqali tanijmiz. Jumladan, Zahiriddin Muhammad Bobur qilgan ijodiy merosning eng yirigi va eng qimmatlisi, O'rta Osiyo xalqlari madaniyati, tarixi, geografiyasi haqida ma'lumot beruvchisi bu "Boburnoma" asaridir.

Asarning asli nomi "Boburiya" bo'lsada, uni "Voqeanoma", "Tuzuki Boburiy", "Voqeoti Boburiy", deb atadilar, keyinchalik "Boburnoma" degan nom bilan mashhur bo'lib ketdi [2; 811].

"Boburnoma" asarida xalqimiz tiliga oid ilmiy-badiiy topilmalarni ko'p uchratishimiz mumkin. Bobur xalq orasidagi maqollar, frazeologik birliklarni ustalik bilan ishlatar, ularga ko'p murojaat qilar edi. "Boburnoma" asarida ham ko'pgina xalq maqollarini uchratishimiz mumkin: "Qopudag'ini qopmasa, qariguncha qayg'urur", "Dushman ne demas, tushga ne kirmas", "Uzrash batar az gunoh". Bobur har bir maqolni o'z o'rniga qarab qo'llaydi. Masalan, "Uzrash

<sup>1</sup> Baxriddinova Saodat Baxtiyor qizi, Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

batar az gunoh" maqolini Shayboniyxon va Yahyo Xoja o'rtasida bo'lgan holat uchun ishlatadi.

Bobur o'zining "Boburnoma" asarida ayrim tovushlarning qo'llanilishi va hatto ularda uchraydidan ba'zi jarayonlarni izohlab ham o'tadi. Masalan, Bobur asarida "min" va "sin" ning almashinib qo'llanilishini "Kashmir" nomli joy nomini izohlash va tasvirlash jarayonida ifodalaydi: "... bu tog' elini kasderlar ... Hindiston eli "min" ni "sin" talaffuz qilur. Chun bu tog'da mu'tabar shahr Kashmir ... Bu jihatdin bo'la olurkim, Kashmir deyesh bo'lg'aylar". [1;342].

Biz bu asar orqali qadimgi turkiy tilga oid so'zlarni ham uchratishimiz mumkin. Masalan, "Boburnoma" asarida "alqissa" so'zi "Alqazo" shaklida yoki "shohdor" so'zi "shovdor", "parvozi" so'zi "parvori" shaklida ishlatilganini guvohi bo'lamiz.

Bobur o'z ijodini turk va fors tillarida olib borgan. Ushbu asarda ham keltirilgan bayt, g'azal, ruboiylarning ko'pi fors tilida yozilgan. Turk tilida yozilganlari ham hozirgi kitobxonlar uchun qiyinchilik tug'dirishi mumkin, chunki uning lug'at boyligi juda rang-barang va purma'no edi. Masalan,

Qarosin yog'ining ko'rubturlar,

Dangu hayron boqib turubdurlar.

Men yetib tez ul sari yurudum, Yuru -yuru deb, ilgari yurudum.

G'arazim elni tez qilmoq edi,

Yog'iy bila sitez qilmoq edi.

Tez etib elni, torttim o'zni, Hech kim ham eshitmadi sizni.

Yo'q edi, jiba-u kejimu yaroq, Menda bor erdi ming o'q-u sadoq, Turdum ersa tamom el turdi, Yog'iy go'yo bularni o'lturdi,

bu ijodida u shunday so'zlarni qo'llaydiki, u hozir kitobxonga, balki o'sha zamon toliblariga ham g'ayritabiiy tuyuladi. Hozir ishlatiladigan ko'p so'zlarning eski tarixiy shakli biz uchun tushunarsiz, ammo Boburning ijodi orqali biz uni "yengil hazm qila olamiz". "Boburnoma" asari ilmiy hamda badiiy asardir. Biz bu asar orqali o'sha zamon adabiyotini tushunishimiz, u orqali ma'naviyatimizni oshirishimiz mumkin. Bu asardagi har bir ilmiy adabiy topilmalar dona dur-u gavharlarga teng, chunki asar adabiyotning quroli bo'lgan badiiy so'zga limmolim va o'zining qiymatiga egadir.

Xulosa qilib aytganda, Zahiriddin Muhammad Bobur 48 yoshga ham kirmagan edi, lekin bu qisqa umr davomida u muvaffaqiyatning eng yuqori cho'qqisini egallashga muvaffaq bo'lishiga tarix guvoh bo'ldi. Unda bolaligidan katta qiyinchiliklarga yuzlanishi, 20 yillik tinimsiz urushlardan charchab, u hammasiga ko'z yumib, ona yurtini tark qilib yo'lga tushdi va yangi yerlarda katta imperiya qurish uning butun umr orzusini amalga oshiradi. "Boburnoma" sahifalarida ko'p narsa ochib berilgan Boburning yaxshi fazilatlarini, jumladan, sadoqati uning do'stlari, onasiga bo'lgan sevgisi aks ettirilgan. Boburning adabiy kompozitsiyasi ruhiy tushkunlik paytlarida unga davo va murosasiz kurashlar paytida ona vatanga muhabbati qalqon bo'lganligini uning asarlarida aks etganligini ko'rishimiz mumkin.

### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:**

[1]. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. Toshkent 1960 y.

[2]. G'ofurova Shahnoza "Boburnoma" asaridagi topilmalar. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 811-bet.

- [3]. V. Zohidov. *Bobirning faoliyati va ilmiy adabiy merosi haqida*. Toshkent. 1960y.
- [4]. Xayrullayeva K.R. *Bobur hayoti va ijodi ingliz adiblari nigohida*. "Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va merosini o'rganish dunyo talqinida" xalqaro ilmiyamaliy konferensiya to'plami. 12-fevral, 2021.
- [5]. *Technology's impact on the education process* SA Rustamova, SD qizi Juraeva - *Educational Research in Universal Sciences*, 2023
- [6]. *Crucial Specific Features of Self-Assessment and Self-Regulation in English Language Teaching Classes* SA Rustamova - *PINDUS Journal of Culture, Literature, and ELT*, 2023